

Avatus talentidele

Ekspertühma raport

November 2010

Võtmevaliku “Avatus talentidele” ekspertühm: Heli Aru, Raul Eamets, Mati Heidmets, Kitty Kubo, Maris Mälzer, Ott Pärna, Siim Raie, Sten Tamkivi, Tiit Tammaru. Rühmatööd juhtis ning arutelude tulemused kirjutas raportiks Mati Heidmets. Raport väljendab rühmaliikmete isiklikke seisukohti.

Sissejuhatus

Käesolev raport avab Kasvuvision 2018 võtmevalikut „Avatus talentidele“.

Eesti Arengufond algatas Eesti Kasvuvision 2018 protsessi eesmärgiga aidata tänastel ja homsetel otsustajatel alustada “strateegilist vestlust” Eesti majanduse tulevaste kasvuallikate kohta. Kasvuvisioni loomisega on võimalik laiemalt kokku leppida, millist Eesti majandust me kümne aasta pärast tahame, et saaks kontsentreeritult ja ühiselt selle nimel tööle asuda. Otsustuskohtadena sisaldab kasvuvision järgmisi võtmevalikuid, milles tehtavatest otsustest sõltub Eesti majanduse tulevikutee kõige enam: ühiskonna väärtussüsteem, majanduspoliitika, välispoliitika hoiak, roheline majandus, kõrgekvaliteedilise hariduse kättesaadavus, avatus talentidele, sotsiaalsüsteemi eesmärk ning riigivalitsemine.

Esialgne visand võtmevalikutest sündis Arengufondi poolt märtsis-aprillis 2010 korraldatud töötubades, kus osales ligi 30 erinevate elualade eksperti era- ja avalikust sektorist ning valitsusvälistest organisatsioonidest. Töötubades loodu oli laiema arutelu all mais toimunud Arengufoorumil.

Sügisel jätkus töö võtmevalikutega ekspertrühmades, kelle ülesandeks oli varem visandatud täpsustada, detailsemalt avada ja töötada välja ettepanekuid muutuseni viivatest tegevussammudest. Samuti analüüsiti seosed teiste võtmevalikutega ning hinnati neid kasvuvisioni nelja tulevikustsenaariumi – Hansa Liit II, Skype-saar, Lõuna-Soome ja Riigi tagasitulek tingimustes.

Ekspertühmade käivitamisele eelnenud kasvuvisioni töö on kokku võetud [kasvuvisioni arutelupaberis](#). Ekspertühmade töö tulemus ning pakutud tegevussammud on sisendiks aasta lõpus toimuvatele foorumitele ning Kasvuvision 2018 lõppdokumendile.

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
Sisukord.....	3
1. Võtmevaliku määratlus, olulisus, seos teiste võtmevalikutega	4
1.1. Võtmevaliku määratlus	4
1.2. Võtmevaliku olulisus	4
1.3. Seosed teiste võtmevalikutega	4
2. Võtmevaliku skaala otspunktid	6
3. Tänapäevane olukord	7
4. Sihtseisund aastaks 2018	8
5. Sammud sihtseisundi saavutamiseks.....	9
6. Visiooni võtmevaliku testimine stsenaariumite raamistikus	10

1. Võtmevaliku määratlus, olulisus, seos teiste võtmevalikutega

1.1. Võtmevaliku määratlus

Eesti ühiskonna valmisolek ja riiklik poliitika sisserände suhtes, sh valmidus välistöõjõudu riiki tuua. Valik on: hoiak ja tegevus, mille kohaselt immigratsioon on Eesti jaoks põhimõtteliselt ebasoovitatav või siis valikuline uute inimeste sissetoomine, mis on valdavalt seotud kahe sihtrühmaga:

- 1) eesti päritolu talentide tagasitoomine;
- 2) selektiivne sisseränne haritutele ja kõrgepalgalistele, eelistatult Eestile kultuuriliselt lähedastest regioonidest (kultuuriline lähedus hõlbustab oluliselt tulijate kohanemist ja lõimumist Eesti eluga).

1.2. Võtmevaliku olulisus

Eesti rahvaarv on viimase 20 aastaga vähenenud ligi 200 000 inimese võrra, prognooside kohaselt kahaneb püsielanikkond aastaks 2050 veel ca 100 000 inimese võrra. Eestist lahkub aastas hinnanguliselt ca 5-8 tuhat inimest, saabub ca 2-3 tuhat. Oleme väheneva elanikkonnaga väga väike riik kes samas tahab jõuda maailma parimate hulka nii majandusarengu kui elukvaliteedi poolest. Rahvastiku vähenemine koos vananemisega on saanud tõkkeks nii majandusarengu kui ühiskonna jätkusuutlikkuse vaatepunktist. Teades, et kogu maailmas karmistub võistlus helgemate peade ja ettevõtlike ajude pärast, *headhunting* on saanud paljudele riiklikuks strateegiaks, pole ka Eestil valikut - tuleb rahulikult läbi kaaluda immigratsiooni plussid ja miinused ning siin oma tee leida.

1.3. Seosed teiste võtmevalikutega

Tugevad seosed:

Ühiskonna väärtussüsteemi võtmevalik. Eesti avalikus ruumis ringlevad arusaamad on valdavalt eitavad igasuguse immigratsiooni suhtes. Nende hoiakute kasvõi osalinegi pehmenemine on eelduseks piiratud ja selektiivseks, so talentidele suunatud immigratsiooniks.

Eesti ühiskond aktsepteerib suhteliselt suurt sisemist diferentseerumist ja gruppidevahelisi erinevusi. Osale võimelikest juurdetulistest (uutest talentidest) on see ebamugavust loovaks asjaoluks.

Hariduse võtmevalikuga. Talentide juurdetuleku oluliseks eelduseks on ingliskeelse ülikooliõppe juurutamine, ingliskeelsete lasteaedade ja põhikoolide olemasolu, võimalused ingliskeelseks igapäevaseks asjaajamiseks.

Majanduspoliitika võtmevalikuga. Hea oleks määratleda klastrid/valdkonnad, kus lähiperioodil (sissetoodud) tippspetsialiste võiks vaja minna, et haridussektor saaks ootustele reageerida.

Sotsiaalsüsteem. Lahendada tuleb uusasukate sotsiaalsete tagatiste küsimused, alates nn tööturistidest (millised makse nad maksavad?) kuni nn kutsutud talendi perekonnaliikmete lõimumisviisideni Eesti sotsiaalsüsteemiga.

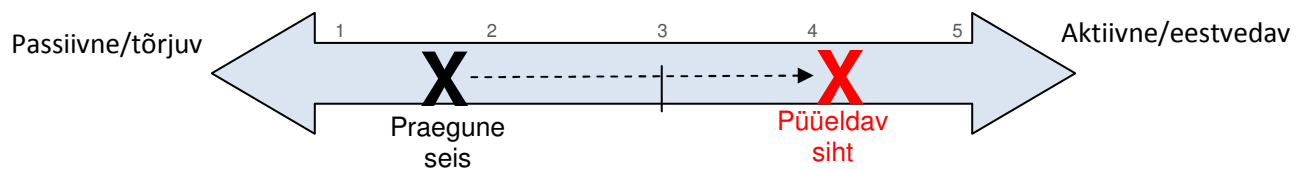
Välispoliitika. Põhimõtteliselt võiksid Eesti välisesindused olla/saada keskseks instrumendiks Eesti maine kujundamisel ning selle kaudu kanalite loomisel välismaiste talentide juurde.

Mõõdukad või nõrgad seosed:

Valitsemine. Seos läbi riigiasutuste valmisoleku saabujate sujuvaks menetlemiseks, samuti on mõjuriks riigiasutuste võimekus suhelda inglise keeles.

Rohelised poliitikad. Seos kaudne – näiteks võib Eesti tugevnev roheline orientatsioon olla teatud kontingendile saabujatest atraktiivne ja ligitõmbav.

2. Võtmevaliku skaala otspunktid

Proteksionistlik - jäik ja isoleeritud iseloomuga immigratsioonipoliitika, millega käib kaasas pelglik ja negatiivne ühiskondlik arvamus immigrantide suhtes. 2010: Üsnagi tõkestav ja vähepaindlik süsteem, rangelt väikesed sisserändekvoodid ning palju bürokraatiat, väga vähe immigrante väljastpoolt Euroopa Liitu ja üldine negatiivne suhtumine immigratsiooni.

Valikuliselt avatud - paindlik ja valikuliselt (kuid mitte piiramatult) avatud immigratsioonipoliitika, mis ahvatleb talendikaid ja oskuslikke töötajaid ning mida toetab positiivne suhtumine sisserändajatesse. 2018: Poliitiline nihe avatuma süsteemi suunas (isegi kui avaliku arvamuse muutumine võtab kauem aega). Eesti muudab end immigratsioonireeglite poolest majanduskasvuks vajaliku talendika ja oskusliku võõrtööjõu jaoks ligitõmbavaks, vastuvõtlikuks ja piisavalt paindlikuks.

Lühidalt võiks otspunktid defineerida nii: aktiivne tegutsemine/eestvedamine talentide Eestisse toomiseks vs passiivne ja tõrjuv hoiak sissetulijate, sh ka eesti päritolu tagasitulijate, suhtes.

3. Tänapäevane olukord

- Eestil puudub selge ülevaade oma rahvastikust ja selle liikumisest. Riiki saabumist ja riigist lahkumist iseloomustavad näitajad on hinnangulised, kõikides suurel määral. Hinnangute kohaselt ületab riigist lahkumine riiki saabumist ca 3-4 kordselt, sh ka õppurite puhul. Rahvusvahelises üliõpilasvahetuses käsitletakse Eestit nn doonorriigina (vt EUA analüüsi)
- Nn teistsuguste (teisest rahvusest, nahavärviga, elulaadiga inimeste) suhtes paistab Eesti Euroopa taustal silma suhteliselt tõrjuvate hoiakutega (vt Eurobarometer). Samas on Eesti eliidil selge ootus Eesti ühiskonna suurema avatuse ja sallivuse osas (vt AF ekspertküsitlust). Vastuolu verbaalse avatuseihaluse ja igapäevaeluliste eelarvamuste vahel on tuntav - tahaks olla väga avatud, aga ainult eestlastega omavahel!
- Eestil puudub selgelt sõnastatud immigratsioonipoliitika, poliitikute ja ka paljude eesti inimeste jaoks tekitab kogu teema ebamugavust ja mujalevaatamist. See-eest arutatakse innukalt vana-euroopa läbikukkumisi immigratsiooni vallas.
- Üksikud selle valdkonna initsiatiivid (teadlaste kojutamine, Talendid koju) toetuvad väikese grupi initsiatiivile ning on suhteliselt piiritletud sihtrühmaga.

4. Sihtseisund aastaks 2018

- Ühiskonnas on toimunud mõõdukad hoiakumuutused, eestlane on nn teistsuguste suhtes veidi avatum ja sallivam. Sallivuse osas oleme lähenenud EL keskmistele näitajatele.
- Eesti riik on talenditeemal võtnud aktiivse hoiaku. Lähenemine on selektiivne - sihtrühmadeks eesti päritolu välismaal õppinud noored ning majandusarengut vedavate valdkondade tippspetsialistid. Välja on töötatud ja realiseeritud riiklik talendiprogramm, selle tulemusena saabub Eestisse aastas ca 500 „talenti“, toetamaks Eesti haridussektorit ja edendamaks siinset teadmispõhist majandust. Parimatele tulijatele pakutakse *start-up* võimalusi ja individuaalset lähenemist.
- Eesti elukeskkond (lasteaiad, koolid, asjaajamisvõimekus jms). ei tekita ingliskeelse pere igapäevaelu jaoks probleeme. Eestis elavatel uusimmigrantidelt kogutakse regulaarselt tagasisidet ning võetakse nende põhjal samme tekkivate olmemurede lahendamiseks.
- Eesti ülikoolid on hakkama saanud ingliskeelse õppe juurutamisega. Doktoriope on valdavalt ingliskeelne, magistriõpe ca kolmandiku õppekavade ulatuses. Bakalaureuseõppes on ingliskeelsed ennekõike tugeva rahvusvahelise dimensiooniga erialad (ärijuhtimine, tehnoloogiaerialad jt). Välisõppejõudude osakaal on üle 20%, ülikoolide asjaajamises saab inglise keelega hästi hakkama.
- Eesti noorte hulgas levib trend läbida praktika välisfirmades/organisatsioonides ning siis Eestisse tagasi tulla. Sellist skeemi toetatakse riiklikult.
- Eesti välisesindused toetavad aktiivselt talendiotsinguid. Eestil on maine riigist, kus karjääriredelid on suhteliselt avatud ja eneserealiseerimine tunnustatud eluhoiak.
- Rahvastiku osas on piiriülene lahkumine/saabumine enam-vähem tasakaalus.

5. Sammud sihtseisundi saavutamiseks

- Eesti eliit (haritlased, poliitikud, meedia) selgitab ja põhjendab talendiimpordi mõistlikkust ja otstarbekust. Toimuvad ühised koordineeritud pingutused hoiakumuutuste saavutamiseks ühiskonnas.
- Esimese praktilise sammuna luuakse soodsad tingimused *tööturismiks* – sihtrühmaks noored hea haridusega inimesed, kes on veel nn otsivas eas ja üritavad leida üle maailma eneseteostuse võimalusi. Kindla ajaperioodi jooksul (1-5 aastat) on nende Eestis töötamine vaba bürokraatiast ja maksukeerukustest. Nad on siia oodatud.
- Kehtestatakse kord, mille kohaselt Eestisse saavat kvoodivabalt tööle tulla kõik need, kellel on doktorikraad või kellele makstakse siin vähemalt kahekordset Eesti keskmist palka.
- Oma firma tegemine ja pidamine tehakse Eestis lihtsamaks/kasulikumaks kui mujal. Maksukorralduse mõttes, e-asjaajamise mõttes, toetava keskkonna mõttes. Sotsiaalmaksule kehtestatakse lagi. Eestis tegutsemine on kasulik, mõtteviis „teen ise töökoha“ on popp ja levinud.
- Moodustatakse talendiagentuur, kes potentsiaalsete tulijate andmebaasi, korraldab info-, värbamis-, ja tutvustamisüritusi üle maailma, hoolitseb Eesti kui talentide sihtriigi maine eest, korjab juba siinelavatelt uusasukatelt tagasisidet, on talenditeemal riiklikuks eestkõnelejaks
- Ennekõike Tallinnas ja Tartus luuakse võimalused ingliskeelsele perele ladusaks igapäevaeluks. Inglise keelega saab hakkama poes ja arsti juures, lasteaias ja koolis, politseis ja spordiklubis.
- Laiendatakse Eesti noortele välismaal õppimise ja välisfirmades/organisatsioonides praktika läbimise mõeldud toetuste süsteemi. Sel viisil tuuakse koju parimat maailmakogemust.
- Avaliku sektori ametikohtadele kehtestatakse rotatsiooninõuded, konkurss ametikohtadele on rahvusvaheline.
- Arvestades Eesti spetsiifikat (külm ja kaugel) võiksid ülaloetletud sammud toetada mõõdukat talendiimporti. Mõõdukas (mõnedsajad saabujad aastas) see saabki olla, sest soovitud (parim) elukvaliteet tuleb meil kokku sobitada jätkuvalt eestiliku kultuuriruumiga.

Lühidalt: immigratsioon ja keeleküsimused on Eestis arusaadavatel põhjustel väga emotsionaalne teema. Samas on nii haridussektori rahvusvahelistumine kui ka uute talentide juurdetulek majandusse hädavajalik Eesti konkurentsipüsimiseks. Mis omakorda loob eeldused, et ka maailmas ringivaadanud Eesti noored siia tagasi jõuavad. Lähiaja keskne ponnistus peab olema võõrahirmust ülesaamine ning selged hoiakumuutused teistsuguste suhtes, mis võimaldab ka pakutud sammude realiseerimist. Juhtub see vaid siis, kui Eesti eliit võtab uute talentide küsimuses teadlikult eestvedaja ja hoiakukujundaja rolli. Toetavaks asjaoluks teadmine, et Eesti versioon immigratsioonist on väikesemahuline ja väga selektiivne, suunatud vaid tipptegijatele, ehk siis tõepoolest talentidele.

6. Visiooni võtmevaliku testimine stsenaariumite raamistikus

Hansa Liit II

Avatum immigratsioonipoliitika sobib kokku selle stsenaariumi kosmopoliitse ja regionaalselt lõimunud iseloomuga, mis loob võimaluse talentide ja oskustööjõu riiki meelitamiseks. Seda võimalust on ka oluline kasutada, võttes eriti arvesse stsenaariumis avanevate võimaluste kasutamiseks esilekerkivat suurt lisateadmiste ja -oskuste vajadust Eestis. Raportis pakutud sammud immigratsiooni osas võiksid selle stsenaariumi raames realiseeruda suhteliselt väiksemate valudega.

Lõuna-Soome

Selles stsenaariumis toimuval väljarände kasvul on suur mõju sotsiaahoolekande ja haridusega seotud valikute sisule. Vajadustest rohkem lähtuval sotsiaalsüsteemile üleminek saab olema võimalik ainult aeglaselt ja peab olema paindlikum, sest katmist ootavad vajadused muudkui kasvavad. Et paralleelselt aga selleks kasutada olevad eelarvelised vahendid kahanevad väljarände ja majanduskasvu aegluse tõttu, on sisuline vajadus sotsiaalsüsteemi aluste muutmiseks ja toetuste täpsemaks suunamiseks seda teravam. Raportis esitatud immigratsiooni-alaste sammude üle käib lõputu vaidlus, otsuseid ei tule.

Riigi tagasitulek.

Valikulise sisserände suurendamise suunas liikumine muutub vähem asjakohaseks, sest sisserändava tööjõu vajaduse asemel on hoopis olulisemaks prioriteediks enda inimeste väljarände peatamine. Uusi tulijaid on Eesti arenguolukorda arvestades samuti raske ligi meelitada, mis kahandab vajadust antud muutuseks. Siiski peaks vaatamata üldisele proteksionismitendentsile antud võtmevaliku raames sisserändega seotud bürokraatiapiire kiirelt vähendama, sest iga teadmistega ja oskustega huviline inimese töö ja panus kuluvad rasketes oludes Eestile ära. Raportis pakutud sammud immigratsiooni osas realiseeritakse osaliselt ja suurte vaevadega.

Skype-saar.

Ka muutus valikuliselt avatud immigratsiooni poole leiab 'Skype-saare' loost olulist tuge, sest vajadus kõrge kvalifikatsiooniga töötajate järgi on suur. Sammud sisserände paindlikumaks muutmiseks peavad käima käsikäes ühiskonna sidususe kasvu soosimisega, et immigrantide kiire sissevool ei kutsuks ebasoodsas olukorras ja muutuste tõttu kannatavates inimestes veelgi tugevamat võõrandumist ning eskaleeruvaid pingeid. Raportis pakutud sammud immigratsiooni osas realiseeritakse.